

Rozsah hazardního hraní v české populaci

CHOMYNOVÁ, P.^{1,2}, DRBOHLAVOVÁ, B.^{1,2,3}, MRAVČÍK, V.^{1,2,3}

¹Národní monitorovací středisko pro drogy a závislosti, Úřad vlády České republiky, Praha

²Národní ústav duševního zdraví

³Klinika adiktologie, 1. lékařská fakulta Univerzity Karlovy v Praze a Všeobecná fakultní nemocnice v Praze

Citace: Chomynová, P., Drbohlavová, B., Mravčík, V. (2015). Rozsah hazardního hraní v české populaci. *Adiktologie*, 15(4), 298–308.

VÝCHODISKA: Hraní hazardních her může vést k rozvoji hráčské poruchy, tzv. problémového či patologického hráčství. Výzkumy naznačují, že existuje určitá souvislost mezi mírou participace na hazardním hraní (tj. mírou prevalence hraní) sledovanou v populačních průzkumech a výskytem problémového hráčství. **CÍLE:** Cílem článku je shrnout výsledky průzkumů zaměřených na rozsah a vzorce hraní hazardních her v obecné (dospělé) populaci realizovaných v České republice. **METODY:** Analýza dat z dotazníkových šetření provedených na náhodně vybraném reprezentativním souboru obecné populace a na kvótně vybraných souborech populace ve věku 15–64 let z omnibusových šetření. **SOUBOR:** Celopopulační studie realizované Národním monitorovacím střediskem v letech 2012–2014: Národní výzkum užívání návykových látek 2012 (N=2134), Prevalence užívání drog v populaci ČR 2012, 2013 a 2014 (N=854, 868 a 870) a Výzkum názorů a postojů občanů ČR k problematice zdravotnictví a zdra-

vého způsobu života 2012, 2013 a 2014 (N=1466, 1456 a 1446). **VÝSLEDKY:** Alespoň jednu zkušenost v životě s hazardním hraním má v ČR přibližně polovina (přes 60 % mužů a přes 40 % žen) a v posledních 12 měsících třetina dospělé populace. Většina hráčských zkušeností se týká loterií nebo stíracích losů (16–17% v posledních 12 měsících). Hazardní hry mimo loterie hrálo v posledních 12 měsících 21–22 % dospělých osob (přibližně 30 % mužů a 10 % žen). Hry na elektronických herních zařízeních, tj. laicky automatech, hrálo v posledních 12 měsících přibližně 6–8 % respondentů, 10–15 % populace se účastnilo kurzových sázek a hrálo hazardní hry na internetu. **ZÁVĚRY:** Trendy z posledních let naznačují nárůst míry aktuálního hraní hazardních her napříč věkovými skupinami. K výraznému zvýšení došlo především v případě hraní on-line hazardních her, a to zejména u mladých mužů, což s ohledem na vysoký rizikový potenciál on-line hazardních her představuje oblast, které je třeba se v budoucnu věnovat.

KLÍČOVÁ SLOVA: HAZARDNÍ HRANÍ – GAMBLING – PREVALENCE – MÍRA HERNÍ PARTICIPACE – CELOPOPULAČNÍ PRŮZKUMY

Došlo do redakce: 1 / ZÁŘÍ / 2015

Přijato k tisku: 26 / ŘÍJEN / 2015

Grantová podpora: Příprava článku byla podpořena prostřednictvím programu institucionální podpory vědy č. PRVOUK-P03/LF1/9 a projektem „Národní ústav duševního zdraví (NUDZ)“, registrační číslo CZ.1.05/2.1.00/03.0078, financovaným z Evropského fondu regionálního rozvoje.

Korespondenční adresa: Mgr. Pavla Chomynová / chomynova.pavla@vlada.cz / Úřad vlády České republiky, nábřeží E. Beneše 4, 118 01 Praha 1

● 1 ÚVOD

Někteří lidé si hraním hazardních her zpřijemňují volný čas, jiné motivuje vidina rychlého nebo snadného zisku. Chování, které přináší uspokojení, má tendenci být opakováno a tímto mechanismem operantního podmiňování se pak z dlouhodobého hlediska stává zvykem či návykem i přesto, že s sebou může přinášet negativní následky (Vacek & Vondráčková, 2014). Hazardní hraní pak může vést k hráčské poruše (závislosti) a rozvoji problémového/patologického hráčství – podrobněji viz jiné články v tomto čísle (Mravčík, Černý, Roznerová, Licehammerová & Tion Leštinová, 2015; Mravčík, Chomynová et al., 2015; Mravčík, Nchanská, Roznerová, Chomynová & Tion Leštinová, 2015).

Mezi jednotlivými hrami, které na trhu existují, jsou podstatné rozdíly v jejich rizikovitosti – nepříznivými charakteristikami, které vedou k rozvoji problémů spojených s hraním ve vyšší míře než v případě jiných her, se vyznačují především elektronická herní zařízení (tj. výherní hrací přístroje, videoloterijní terminály a další technická zařízení). Ke hrám s vyšším rizikem patří také kurzové sázky, zejména sázky on-line, a to především tzv. live sázky, jiné on-line hry, ale také sázkové hry v kasinu. U těchto her se vyskytuje vysoká četnost sázek v krátkém časovém sledu, možnost hrát nepřetržitě po dlouhou dobu, specifické prostředí, ve kterém se hra uskutečňuje, nebo možnost velkých finančních vkladů v krátkém časovém intervalu a s tím související vysoké vzrušení ze hry. Hráči těchto her a především hráči elektronických herních zařízení tvoří významnou nebo převažující část osob trpících problémy v souvislosti s hazardním hraním a vyhledávajících odbornou pomoc v souvislosti s hraním v řadě evropských zemí (Griffiths, 2009; Livingstone, Woolley, Zazryn, Bakacs & Shami, 2008; Parke & Griffiths, 2007; Williams, West & Simpson, 2012) i v ČR (Mravčík et al., 2014; Mravčík, Černý et al., 2015; Mravčík, Rous et al., 2015).

Míra herní participace neboli prevalence hraní (anglicky označovaná jako gambling participation) se zjišťuje prostřednictvím průřezových dotazníkových šetření na reprezentativních vzorcích obecné populace. Při zařazení standardních screeningových nástrojů umožňují průřezová šetření odhadnout také výskyt problémového hraní v populaci, sama o sobě však šetření mohou poskytovat informace o rozsahu hraní jednotlivých typů hazardních her i vzorcích hraní – obvyklé frekvenci hraní, času stráveném hraním her nebo finančních aspektech hraní her. Současně mohou šetření odhalit také výskyt prvních problémů v souvislosti se zapojením do hazardních her u populace, která nespadá do kategorie problémových hráčů, i faktory, které mohou na populační úrovni vznik problémů ovlivňovat. Studie uvádějí, že existuje souvislost mezi mírou herní participace v populaci (tj. prevalence hraní) a výskytem problémového hráčství (např. Currie et al., 2006; Holtgraves, 2009).

Ve většině evropských zemí jsou hazardní hry, se kterými má zkušenost největší část populace, loterie. Prevalence hraní bývá v různých zemích vysoká také u kurzových sázek nebo hraní na elektronických herních zařízeních (EHZ), která zahrnují mj. výherní hrací přístroje a videoloterijní terminály (tzv. automaty). Aktuální zkušenosti s hraním v posledních 12 měsících má v některých zemích (např. v Nizozemsku, Belgii, Finsku, Estonsku, Velké Británii) až 60 % populace a více (Mravčík et al., 2014). Vyšší míru prevalence hazardního hraní mají většinou muži; ženy v závislosti na kulturních odlišnostech preferují spíše loterie, stírací losy, případně bingo, muži kromě loterií upřednostňují spíše kurzové sázky, dostihy a karetní hry (Griffiths, 2009).

Vysoká míra účasti na hraní se týká především loterií, avšak pokud je vysoká dostupnost jiných typů her (např. EHZ), je vyšší i míra zkušeností s nimi, a to jak mezi dospělými, tak mezi adolescenty, roli hraje také zavádění regulačních opatření (Volberg & Williams, 2014). V ČR je dostupnost hazardního hraní poměrně vysoká – měřeno jak počtem povolených her a herních zařízení, tak počtem provozoven, kde se lze hraní účastnit, i evidovanými příjmy ze hry (Mravčík, Rous et al., 2015).

Jak v posledních letech roste význam internetu, komunikace na sociálních sítích a elektronického nakupování na internetu, roste i nabídka on-line hazardního hraní. Internet nabízí hráčům možnost hrát 24 hodin denně 7 dní v týdnu, a to z domova, ze zaměstnání i z veřejného prostoru. Internet nabízí (v závislosti na podobě regulace v dané zemi) širokou škálu produktů, včetně sportovního sázení, kasinových her, binga, loterií či karetních her, jako jsou blackjack a poker. Hráčům usnadňují hraní i chytré telefony a tablety, které nabízejí stále větší možnosti zapojení do hazardního hraní. Typy her vyhledávaných na internetu se liší v závislosti na podobě regulace herního trhu v jednotlivých zemích (Humphreys & Perez, 2012; Volberg & Williams, 2014). Nedávné výzkumy naznačují, že hraní on-line her se z hlediska rozvoje problémového hraní řadí k nejrizikovějším formám hazardního hraní. Větší pohodlí, nepřetržitá dostupnost, méně mezilidských kontaktů, možnost hrát pod vlivem návykových látek, bezhotovostní transakce, hraní více her současně jsou faktory, které vedou ke ztrátě kontroly nad hraním (Ejova, 2015; Volberg & Williams, 2014; Wood & Williams, 2009).

Cílem článku je shrnout výsledky průzkumů zaměřených na rozsah hraní hazardních her v obecné populaci, které byly realizovány od roku 2012, popsat rozdíly v herní participaci z hlediska pohlaví a věku respondentů a zhodnotit vývoj v míře herní participace v posledních letech.

● 2 METODY

Výskyt hazardního hraní v obecné populaci ČR byl poprvé podrobněji sledován roce 2012, a to prostřednictvím tří do-

taznickových šetření v obecné populaci primárně zaměřených na rozsah užívání návykových látek.

● 2 / 1 Národní výzkum 2012

V rámci Národního výzkumu užívání návykových látek byly na podzim 2012 (Národní monitorovací středisko pro drogy a drogové závislosti & SC&C, 2013; SC&C, 2012) prostřednictvím samostatného modulu (24 otázek) zjišťovány zkušenosti populace s hraním vybraných typů hazardních her, a to v horizontu celoživotním, posledních 12 měsíců a posledních 30 dnů.

V rámci Národního výzkumu 2012 bylo sledováno hraní:

- 1/ na výherních hracích přístrojích (VHP),
- 2/ na videoloterijních terminálech (VLT),
- 3/ na jiných EHZ (např. elektromechanická ruleta nebo elektronický karetní stůl),
- 4/ hraní sázkových her v kasinu (např. živá ruleta, karetní hry nebo kostky),
- 5/ karetní turnaje mimo objekt kasina (např. poker nebo mariáš),
- 6/ kurzové sázení v kamenných pobočkách sázkových kanceláří (např. na sportovní utkání nebo dostihové závody),
- 7/ on-line kurzové sázení u 7 v ČR v té době licencovaných provozovatelů,
- 8/ on-line kurzové sázení u jiných provozovatelů,
- 9/ hraní jiných on-line hazardních her (např. on-line poker nebo ruleta),
- 10/ účast na číselných loteriích (typu Sportka, Šťastných 10, Euromiliony, Lotto),
- 11/ účast na okamžitých loteriích (např. stírací losy) a
- 12/ drobné sázky s přáteli nebo rodinou o peníze.

Byla sledována také frekvence hraní her, výše sázek nebo průměrný čas strávený hraním. Součástí dotazníku byla i škála na screening problémového hraní (Problem Gambling Severity Index, PGSI) – blíže k problémovému hraní viz jiný článek v tomto čísle (Mravčík, Chomynová et al., 2015). Dotazník vycházel z dotazníku britské studie zaměřené na hraní hazardních her (British Gambling Prevalence Survey) realizované v roce 2010 (Wardle et al., 2011), přičemž jednotlivé otázky byly ve spolupráci s Ministerstvem financí přizpůsobeny českému prostředí a doplněny o specifika hraní hazardních her v ČR. Součástí dotazníku byla také 9položková škála PGSI používaná pro odhad míry výskytu problémového hráčství – blíže viz (Mravčík, Chomynová et al., 2015).

Výběrový soubor tvořilo 2134 osob ve věku 15–64 let vybraných náhodným čtyřstupňovým stratifikovaným výběrem. Prvním stupněm byl výběr obcí z 23 strat podle počtu obyvatel, druhým krokem byl náhodný výběr ulic (dohromady 177 počátečních bodů), třetím stupněm byla náhodná procházka, jejímž výsledkem byl výběr domácností. Ve čtvrtém kroku byli vybráni respondenti pomocí

Kishových tabulek (blíže viz Chomynová, 2013). Data byla vážena podle věku, pohlaví, vzdělání, regionu, velikosti sídla bydliště a ekonomického statusu tak, aby byl výsledný vzorek reprezentativní pro populaci ČR v daném věku.

● 2 / 2 Prevalence užívání drog v populaci ČR

Prevalence užívání drog v populaci ČR je omnibusové šetření, do něhož NMS vložilo v letech 2012, 2013 a 2014 otázku zaměřenou na rozsah hazardního hraní. V roce 2012 bylo sledováno hraní hazardních her bez číselných a okamžitých loterií a drobných sázek s přáteli a rodinou, a to ve třech časových horizontech (celoživotní zkušenost, hraní v posledních 12 měsících a posledních 30 dnech) s cílem ověřit výstupy Národního výzkumu 2012. V dalších letech byl modul rozšířen na tři otázky:

- 1/ prevalenci hraní hazardních her typu automaty, ruleta, jiné technické nebo živé hry v provozovně, herně nebo kasinu (dále EHZ, kasino),
- 2/ kurzové sázení v sázkových kancelářích (např. na sportovní utkání, dostihy) a
- 3/ hraní hazardních her nebo kurzové či live sázky na internetu (tj. on-line hraní).

Sběr dat probíhal prostřednictvím osobních rozhovorů tazatele s respondentem s využitím počítače (CAPI), respondenti byli vybíráni kvótním výběrem tak, aby reprezentovali populaci ČR s ohledem na věk, pohlaví, vzdělání, kraj a velikost sídla bydliště. Velikost souboru v jednotlivých letech dosáhla 976, 1005 a 1020 respondentů ve věku 15 a více let. Pro lepší srovnatelnost výsledků napříč průzkumy byla pro analýzu vybrána věková kategorie 15–64 let a data byla vážena s ohledem na reprezentativnost pro danou věkovou kategorii.

● 2 / 3 Výzkum názorů a postojů občanů ČR

Další omnibusovou studií, ve které NMS každoročně sleduje výskyt hazardního hraní, je Výzkum názorů a postojů občanů ČR k problematice zdravotnictví a zdravého způsobu života. V roce 2012 bylo stejně jako ve studii Prevalence užívání drog v populaci sledováno pouze hraní hazardních her bez číselných a okamžitých loterií a drobných sázek s přáteli a rodinou, a to ve třech časových horizontech (celoživotní zkušenost, hraní v posledních 12 měsících a posledních 30 dnech). V roce 2013 byl modul rozšířen na 5 otázek týkajících se neinternetových her:

- 1/ hraní na zařízeních typu automaty (např. VHP, VLT),
- 2/ hraní na jiných technických zařízeních (např. EMR, elektronický karetní stůl nebo elektronické kostky),
- 3/ kurzové sázení v sázkových kancelářích (např. na sportovní utkání nebo dostihy),
- 4/ hazardní hry v kasinu a
- 5/ číselné loterie.

Dále bylo podrobněji sledováno on-line hraní – kurzové sázky na internetu, live sázení, poker, kasinové hry na internetu, hry typu automaty na internetu a číselné loterie. Součástí modulu je také hraní počítačových her nebo videoher a 2položková Lie/bet škála používaná pro odhad míry výskytu problémového hráčství – blíže viz (Mravčík, Chomynová et al., 2015).

Sběr dat probíhal prostřednictvím osobních rozhovorů tazatele s respondentem (PAPI), respondenti byli vybíráni kvótním výběrem. Velikost souborů dosáhla 1802, 1797 a 1810 respondentů ve věku 15 a více let.

Jednotlivé datové soubory byly analyzovány odděleně – společná analýza není možná vzhledem k rozdílům ve výběrové metodě, dotazníkovém formuláři i vážení dat. Pro lepší srovnání výsledků studií byla analýza omezena na věkovou kategorii 15–64 let. Současně byly jednotlivé kategorie sledovaných hazardních her sloučeny do širších kategorií tak, aby bylo možné srovnání napříč studii i jednotlivými lety. Porovnávané kategorie zahrnují:

- 1/ hraní hazardních her celkem bez loterií a drobných sázek,
- 2/ hraní na elektronických herních zařízeních typu automaty (EHZ),
- 3/ kurzové sázky v sázkových kancelářích,
- 4/ hraní on-line hazardních her.

Tam, kde byla v dotazníku zjišťována také účast na loteriích, byla vytvořena ještě kategorie „hazardní hry celkem“, která sleduje herní participaci na jakékoliv dostupné hazardní hře.

Tabulka 1 / Table 1

Výskyt hazardního hraní v obecné populaci v posledních 12 měsících podle typu hazardní hry – Národní výzkum 2012 (N=2134), v %
Gambling participation in the general population in the last 12 months, by gambling activity – National Survey on Substance Use 2012 (N=2134) (%)

Typ hazardní hry	Pohlaví		Mladí dospělí 15–34 let	Celkem 15–64 let
	Muži	Ženy		
Výherní hrací přístroje (VHP, automaty)	5,4	1,0	5,8	3,2
Videoloterijní terminály (VLT)	1,4	0,3	1,5	0,8
Jiná technická zařízení	1,1	0,2	1,1	0,6
Sázkové hry v kasinu	0,9	0,1	0,9	0,5
Karetní turnaje mimo kasina	3,1	0,8	4,5	1,9
Kurzové sázení v kamenných pobočkách	5,8	0,9	4,3	3,3
On-line kurzové sázky – vybraní provozovatelé	5,8	0,7	3,8	3,2
On-line kurzové sázky – jiní provozovatelé	1,1	0,0	0,6	0,5
Jiné on-line hazardní hry (např. on-line poker, ruleta)	1,3	0,0	1,4	0,6
Číselné loterie	19,1	15,3	9,8	17,2
Okamžité loterie (např. stírací losy)	5,6	8,2	5,3	6,9
Drobné sázky s přáteli	3,1	1,6	2,9	2,3

Zdroj: Národní monitorovací středisko pro drogy a drogové závislosti and SC&C (2013) (in Mravčík et al., 2014)

Source: National Monitoring Centre for Drugs and Drug Addiction and SC&C (2013), in Mravčík et al. (2014)

● 3 VÝSLEDKY

● 3 / 1 Národní výzkum užívání návykových látek 2012

Některou z uvedených her hrálo alespoň jednou v životě celkem 58,2 % dotázaných (63,0 % mužů a 53,5 % žen). Aktuální hraní (v posledních 12 měsících) uváděli respondenti nejčastěji v případě číselných a okamžitých loterií, kurzových sázek a hraní na VHP - *tabulka 1*. Významně vyšší zkušenost s hraním hazardních her uváděli muži, a to u všech sledovaných typů her, a s výjimkou loterií respondenti v mladších věkových kategoriích (15–24 a 25–34 let). Respondenti v nejmladší věkové skupině uváděli častěji než starší respondenti především hraní na EHZ a hraní on-line.

Celkem uvedlo hraní hazardních her v posledních 12 měsících 25,5 % dotázaných (31,1 % mužů a 21,0 % žen), čtvrtina z nich uvedla, že v posledním roce hrála jedenkrát a tři čtvrtiny hrály hazardní hry opakovaně. Po vyloučení loterií a drobných sázek, které nejsou z pohledu vzniku a rozvoje problémového hráčství tak rizikové, hrálo hazardní hry v posledních 12 měsících celkem 9,4 % respondentů, z toho na EHZ a on-line v posledním roce hrálo 3,7 %, resp. 3,8 % dotázaných – *tabulka 2*. V posledních 30 dnech hrálo hazardní hry 13,1 % dotázaných.

● 3 / 2 Studie Prevalence užívání drog v populaci 2012–2014

Pro lepší srovnání s Národním výzkumem 2012 byl výběrový soubor v studii Prevalence užívání drog v populaci ome-

Tabulka 2 / Table 2

Výskyt hazardního hraní v obecné populaci, souhrnné údaje – Národní výzkum 2012 (N=2134), v %

Gambling participation in the general population – summary, National Survey on Substance Use 2012 (N=2134) (%)

Prevalence	Pohlaví		Mladí dospělí 15–34 let	Celkem 15–64 let
	Muži	Ženy		
Celoživotní prevalence				
Hazardní hry celkem (vše)	63,0	53,5	53,8	58,2
Hazardní hry bez loterií a drobných sázek	36,4	13,7	33,9	24,9
EHZ	24,1	9,0	24,5	16,5
On-line hazardní hry	14,3	3,4	11,5	8,8
Jen loterie (číselné a okamžité)	49,9	49,3	38,9	49,6
Prevalence v posledních 12 měsících				
Hazardní hry celkem (vše)	31,1	20,1	23,9	25,5
Hazardní hry bez loterií a drobných sázek	16,2	2,8	15,1	9,4
EHZ	6,3	1,1	6,9	3,7
On-line hazardní hry	7,0	0,7	5,3	3,8
Jen loterie (číselné a okamžité)	14,8	16,8	8,5	15,8
Prevalence v posledních 30 dnech				
Hazardní hry celkem (vše)	17,5	8,5	11,2	13,1

Zdroj: Národní monitorovací středisko pro drogy a drogové závislosti and SC&C (2013) (in Mravčík et al., 2014)

Source: National Monitoring Centre for Drugs and Drug Addiction and SC&C (2013), in Mravčík et al. (2014)

Tabulka 3 / Table 3

Prevalence hazardního hraní v obecné populaci v posledních 12 měsících – studie Prevalence užívání drog v populaci ČR 2012–2014 (N=854, N=868, N=870), v %

Gambling participation in the general population in the last 12 months – omnibus studies Prevalence of Drug Use among the Czech Population 2012, 2013, and 2014 (N=854, N=868, and N=870) (%)

Prevalence v posledních 12 měsících	Pohlaví		Mladí dospělí 15–34 let	Celkem 15–64 let
	Muži	Ženy		
2012				
Hazardní hry celkem (bez loterií)	17,4	5,8	15,4	11,7
2013				
Hazardní hry celkem (bez loterií)	24,2	4,1	19,8	14,1
Hazardní hry – EHZ, kasino	9,4	1,9	10,5	5,7
Kurzové sázky v sázkových kancelářích	21,8	2,8	16,3	12,4
On-line hazardní hry	5,7	0,2	4,9	3,0
2014				
Hazardní hry celkem (bez loterií)	35,2	8,8	30,0	22,2
Hazardní hry – EHZ, kasino	11,7	3,6	12,0	7,7
Kurzové sázky v sázkových kancelářích	30,4	4,9	24,6	17,8
On-line hazardní hry	16,1	3,5	17,4	9,9

Zdroj: Národní monitorovací středisko pro drogy a drogové závislosti and ppm factum research (2013), Národní monitorovací středisko pro drogy a závislosti and ppm factum research (2014), Národní monitorovací středisko pro drogy a závislosti and ppm factum research (2015)

Source: National Monitoring Centre for Drugs and Drug Addiction and ppm factum research (2013), National Monitoring Centre for Drugs and Addiction and ppm factum research (2014), and National Monitoring Centre for Drugs and Addiction and ppm factum research (2015)

Tabulka 4 / Table 4

Prevalence hazardního hraní v obecné populaci v posledních 12 měsících – Výzkum občanů 2012–2014 (N=1466, N=1456, N=1446), v %
Gambling participation in the general population in the last 12 months – omnibus studies Citizen Survey 2012, 2013, and 2014 (N=1466, N=1456, N=1446) (%)

Prevalence v posledních 12 měsících	Pohlaví		Mladí dospělí 15–34 let	Celkem 15–64 let
	Muži	Ženy		
2012				
Hazardní hry celkem (bez loterií)	18,9	7,5	19,1	13,2
2013				
Hazardní hry celkem (bez loterií)	26,3	10,5	26,7	18,5
Hazardní hry – EHZ, kasino	9,4	3,2	9,1	6,3
Kurzové sázky v sázkových kancelářích	11,9	3,0	10,0	7,5
On-line hazardní hry	18,5	6,4	15,0	12,5
2014				
Hazardní hry celkem (bez loterií)	31,1	10,2	27,0	20,7
Hazardní hry – EHZ, kasino	10,8	2,9	8,9	6,9
Kurzové sázky v sázkových kancelářích	15,9	3,2	13,4	9,6
On-line hazardní hry	21,6	8,4	20,2	15,1

Zdroj: Národní monitorovací středisko pro drogy a drogové závislosti and INRES-SONES (2013), *Národní monitorovací středisko pro drogy a závislosti and INRES-SONES (2014)*, *Národní monitorovací středisko pro drogy a závislosti and INRES-SONES (2015)*

Source: National Monitoring Centre for Drugs and Drug Addiction and INRES-SONES (2013), *National Monitoring Centre for Drugs and Addiction and INRES-SONES (2014)*, *National Monitoring Centre for Drugs and Addiction and INRES-SONES (2015)*

zen na vzorek respondentů ve věku 15–64 let a hraní hazardních her v posledních 12 měsících. V r. 2014 uváděli respondenti nejčastěji zkušenost s kurzovým sázením v sázkových kancelářích, a to muži i ženy. Zatímco u mužů výrazně častěji převládalo hraní on-line her nad hraním EHZ a her v kasinu, u žen byla herní participace na těchto hrách vyrovnaná. Hraní všech typů hazardních her bylo stejně jako v případě výsledků Národního výzkumu 2012 vyšší v nejmladších věkových skupinách, rozdíl je zejména patrný v případě hraní on-line her – *tabulka 3*.

Podle výsledků omnibusových studií došlo v letech 2012–2014 v české populaci ve věku 15–64 let k nárůstu prevalence hraní hazardních her u všech sledovaných typů/kategorií hazardních her – nejvyšší nárůst byl zaznamenán u on-line hraní a dále u kurzových sázek. V posledních 30 dnech hrálo hazardní hry 8,5 % dotázaných.

● 3 / 3 Výzkum názorů a postojů občanů České republiky 2012–2014

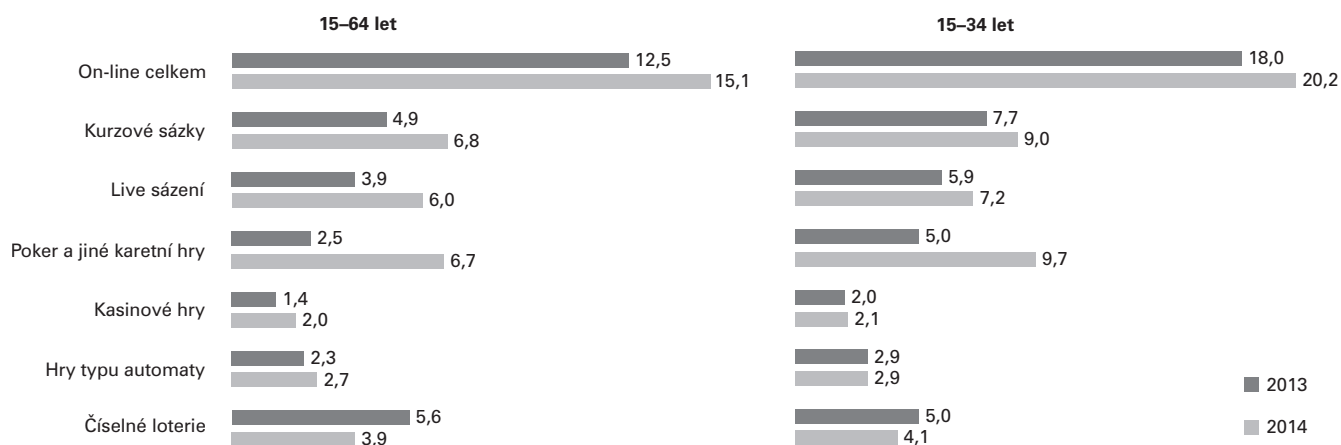
Stejně jako u předchozích studií byl výběrový soubor ve studii Výzkum občanů omezen na vzorek respondentů ve věku 15–64 let a hraní hazardních her v posledních 12 měsících.

V posledních 12 měsících hrálo v r. 2014 některou hazardní hru bez loterií (včetně všech on-line her) 20,7 % respondentů,

kurzových sázek se účastnilo 9,6 % respondentů, na EHZ hrálo 6,9 % a on-line hry 15,1 % respondentů – *tabulka 4*.

Vzorci hraní hazardních her potvrzují zjištění výše uvedených průzkumů – hazardní hraní je rozšířenější mezi muži a v populaci existují značné rozdíly v míře hraní jednotlivých typů her v závislosti na věku. Zatímco hraní loterií je rozšířeno ve všech věkových skupinách (zkušenost s nimi v posledních 12 měsících má čtvrtina až třetina respondentů všech věkových skupin), ostatní hazardní hry jsou nejrozšířenější v nejmladších věkových skupinách. Hraní na EHZ, kurzové sázení, on-line hraní a hraní karetních her mimo kasina je nejvyšší ve věkové skupině 15–24 let a míra zkušeností klesá s věkem. S hraním her v kasinu má nejvyšší zkušenost věková skupina 35–44 let. V posledních 30 dnech hrálo některou hazardní hru po vyloučení loterií 9,5 % respondentů, což odpovídá výsledkům studie Prevalence užívání drog v populaci v roce 2014.

Výzkum názorů a postojů občanů ČR se oproti šetření Prevalence užívání drog v populaci podrobněji zaměřuje na on-line hraní hazardních her – jejich hraní v posledních 12 měsících uvedlo 13,0 % dotázaných (19,2 % mužů a 7,2 % žen). K nejčastěji uváděným on-line hrám v posledních 12 měsících patří kurzové sázky, poker a jiné karetní hry a live sázení – *graf 1*.

Graf 1 / Graph 1

Hraní on-line hazardních her v posledních 12 měsících ve věkových skupinách 15–64 a 15–34 let – Výzkum občanů 2013–2014 (N=1456, N=1446), v %
Online gambling in the last 12 months in the 15-64 and 15-34 age groups – omnibus studies Citizen Survey 2013 and 2014 (N=1456 and N=1446) (%)

Zdroj: Národní monitorovací středisko pro drogy a závislosti and INRES-SONES (2014), Národní monitorovací středisko pro drogy a závislosti and INRES-SONES (2015)
Source: National Monitoring Centre for Drugs and Addiction and INRES-SONES (2014), National Monitoring Centre for Drugs and Addiction and INRES-SONES (2015)

Oproti předchozím rokům došlo k nárůstu aktuálních zkušeností s hraním všech typů hazardních her, a to u obou pohlaví. Nejvyšší nárůst zaznamenalo kurzové sázení a on-line hazardní hraní, především poker a jiné karetní hry na internetu, kurzové sázky a live sázky, což potvrzuje i dříve sledovaný nárůst míry participace na on-line hraní v studii Prevalence užívání drog v populaci mezi roky 2013 a 2014.

● 3 / 4 Srovnání studií provedených v letech 2012–2014

Ze srovnání studií vyplývá, že alespoň jednu zkušenost s hazardním hraním v životě má v ČR přibližně polovina (přes 60 % mužů a přes 40 % žen) a v posledních 12 měsících třetina dospělé populace. Většina hráčských zkušeností dospělé populace se týká loterií nebo stíracích losů – v posledních 12 měsících s nimi má zkušenost 16–17 % dospělých osob ve věku 15–64 let. Hazardní hry mimo loterie hrálo v posledních 12 měsících 21–22 % dospělých osob (přibližně 30 % mužů a 10 % žen). V posledních 30 dnech hrálo některou z hazardních her mimo loterie 8–9 % populace.

Na EHZ hrálo v posledních 12 měsících přibližně 6–8 % dospělých (10–12 % mužů a 3–4 % žen), kurzových sázek se účastnilo 10–15 % populace (16–30 % mužů dle studie a 3–5 % žen), on-line hazardní hry hrálo také 10–15 % dospělé populace (16–20 % mužů a 4–8 % žen) – graf 2. Zatímco účast na loteriích je relativně vysoká ve všech věkových skupinách (zkušenost s nimi v posledních 12 měsících má čtvrtina až třetina respondentů všech věkových skupin), ostatní hazardní hry jsou nejrozšířenější v nejmladších věkových skupinách, především ve věku 15–24 a 25–34 let).

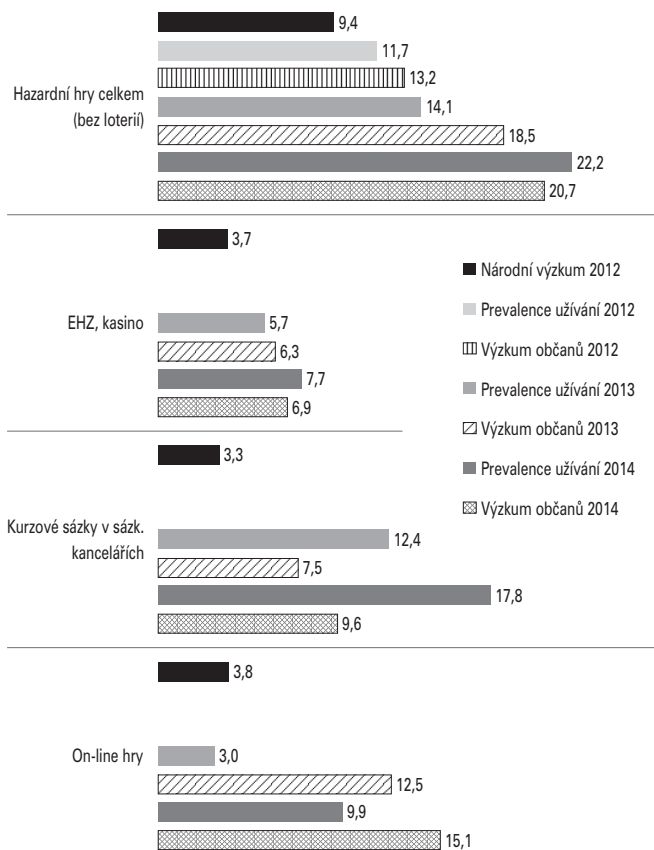
Dostupné výsledky naznačují, že míra hraní hazardních her v ČR aktuálně roste. Projevuje se to zejména ná-

růstem aktuálních zkušeností s hazardním hraním v posledních 12 měsících. Je možné, že vliv na tento trend mají rostoucí příležitosti k hazardním hrám (zejména těm on-line), současně se však ukazuje, že roste míra hraní více her současně. Z bližší analýzy průzkumu Prevalence užívání drog v populaci vyplývá, že mezi roky 2013 a 2014 se mezi hráči zvýšil podíl osob, které v posledních 12 měsících uvedly hraní více než jednoho typu hazardních her (na přibližně 40 % v roce 2014), přičemž šlo výrazně častěji o muže a o respondenty v mladších věkových skupinách. Míra hraní všech tří sledovaných typů hazardních her (tj. hraní na EHZ nebo hraní kasinových her, kurzové sázení a současně i on-line hazardní hry) v horizontu posledních 12 měsíců se zvýšila na více než trojnásobek (z přibližně 4 % na 14 %), nejčastěji to bylo ve věkové skupině 15–24 let (téměř 30 % hráčů). Pokud hráli hráči v posledních 12 měsících 2 typy her, šlo nejčastěji o kurzové sázky v sázkových kancelářích a on-line hazardní hry.

● 4 DISKUSE

Studie realizované v ČR v letech 2012–2014 přinášejí poměrně konzistentní výsledky, co se týče celkové míry hraní hazardních her v populaci, současně se však rozcházejí v míře herní participace u některých typů hazardních her, konkrétně u kurzových sázek v sázkových kancelářích a on-line hazardních her. Výsledky studií, stejně jako pozorovaný nárůst míry hraní vybraných hazardních her, mohou být ovlivněny řadou faktorů souvisejících s metodologickou stránkou jednotlivých studií, mimo jiné způsobem výběru respondentů (náhodný vs. kvótní výběr), způsobem sběru dat nebo rozdíly ve formulaci otázek.

Zahraniční studie dlouhodobě poukazují na to, že kvótní výběry bývají zatíženy výběrovou chybou a mohou přiná-

Graf 2 / Graph 2

Prevalence hazardního hraní v posledních 12 měsících pro věkovou kategorii 15–64 let – srovnání studií realizovaných v letech 2012–2014, v %
Gambling participation in the last 12 months in the 15–64 age category – summary of the study results in 2012–2014 (%)

Zdroj: Národní monitorovací středisko pro drogy a drogové závislosti and SC&C (2013), Národní monitorovací středisko pro drogy a drogové závislosti and ppm factum research (2013), Národní monitorovací středisko pro drogy a závislosti and ppm factum research (2014), Národní monitorovací středisko pro drogy a závislosti and ppm factum research (2015), Národní monitorovací středisko pro drogy a drogové závislosti and INRES-SONES (2013), Národní monitorovací středisko pro drogy a závislosti and INRES-SONES (2014), Národní monitorovací středisko pro drogy a závislosti and INRES-SONES (2015)

Sources: National Monitoring Centre for Drugs and Drug Addiction and SC&C (2013), National Monitoring Centre for Drugs and Drug Addiction and ppm factum research (2013), National Monitoring Centre for Drugs and Addiction and ppm factum research (2014), and National Monitoring Centre for Drugs and Drug Addiction and ppm factum research (2015), National Monitoring Centre for Drugs and Drug Addiction and INRES-SONES (2013), National Monitoring Centre for Drugs and Addiction and INRES-SONES (2014), National Monitoring Centre for Drugs and Addiction and INRES-SONES (2015)

šet podhodnocené výsledky vzhledem k tomu, že nedokáží zachytit více marginalizované skupiny obyvatel nebo skupiny populace, které mají vyšší sklon odmítnout účast ve studii, a nabírají respondenty ochotné se do výzkumu zapojit (např. Doherty, 1994; Guignard, Wilquin, Richard & Beck, 2013). Výzkumy z nedávné doby však nejsou tak jednoznačné a docházejí spíše k závěrům, že šetření získaná kvótním výběrem mohou při vhodně zvolených kvótách poskytovat stejně spolehlivé informace o výskytu sledovaných jevů

v populaci (Davidson, Martin & Treanor, 2009; Smith, 2015). Vliv může mít mimo jiné i způsob sběru dat (Bowling, 2005) (Beck, Guignard, & Legleye, 2014; Tourangeau & Smith, 1996) – v uváděných českých studiích probíhá sběr dat prostřednictvím osobních rozhovorů tazatele s respondentem (face-to-face interview), ovšem existují rozdíly ve způsobu administrace dotazníku. Zatímco v Národním výzkumu 2012 a ve Výzkumu občanů byla data sbírána za použití papírového dotazníku, ve studii Prevalence užívání drog v populaci probíhal sběr dat prostřednictvím počítače (CAPI).

Současně lze očekávat, že na výsledné odpovědi respondentů má vliv kontext studie a formulace jednotlivých otázek v dotazníku. Ukazuje se, že vliv na odpovědi respondentů má to, jaké otázky jsou v úvodu dotazníku, i to, jak jsou formulovány a jaké nabízejí varianty odpovědi (Lavrakas, 2008; Sanchez, 1992; Strack, 1992; Tourangeau, 1992), roli hraje i celková délka dotazníku. Zatímco Národní výzkum 2012 je rozsáhlou studií přímo zaměřenou na hodnocení rozsahu užívání návykových látek v populaci, přičemž zahrnuje i témata jako hazardní hraní nebo duševní zdraví, u ostatních se jednalo o omnibusová šetření zahrnující otázky týkající se zdraví a životního stylu, ale i další méně související témata. Ukazuje se, že vliv na odpovědi respondentů má také míra podrobnosti otázek a studovaného tématu – ve studiích s větším obsahem podrobnějších otázek byl zjištěn vyšší výskyt sledovaného jevu (Škařupová, 2010).

Vzhledem k rostoucímu významu internetu, komunikace na sociálních sítích a elektronického nakupování na internetu roste v posledních letech také nabídka on-line hazardního hraní. Internet nabízí hráčům neomezenou časovou dostupnost, a to z domova, ze zaměstnání i z veřejného prostoru a současně nabízí širokou škálu produktů, včetně sportovního sázení, kasinových her, binga, loterií či karetních her, jako jsou blackjack a poker. Hráčům usnadňují hraní také chytré telefony a tablety, které prostřednictvím různých aplikací nabízejí stále větší možnosti zapojení do hazardního hraní. Zahraniční studie dokazují, že s rostoucí dostupností nových technologií a nových forem hazardu se významně zvyšuje riziko vzniku a rozvoje problémového hraní (Abbott, 2006, 2007; Griffiths & Parke, 2002; Storer, Abbott & Stubbs, 2009).

Také v ČR byl v posledních letech zaznamenán nárůst on-line hazardního hraní – dostupné výsledky populačních průzkumů i dalších studií, např. studie mezi hráči v léčbě (blíže viz Mravčík, Černý et al., 2015) naznačují, že hraním na internetu jsou zvláště ohroženi mladí muži, neboť vyhledávají anonymní prostředí a jsou náchylnější k nadměrným sázkám v důsledku ztráty přehledu o čase během hraní (Bonnaire, 2012; Ejova, 2015). Vyhledávanými hrami jsou v současné době především poker a jiné karetní hry na internetu spolu s on-line kurzovými sázkami a live sázkami, což kopíruje trendy sledované v dalších evropských zemích.

Výzkumy ukazují, že až 10 % častých hráčů on-line pokeru spadá do kategorie problémového hraní (Hopley & Nicki, 2010).

Výsledky studií naznačují, že hraní hazardních her všech typů kromě loterií je nejrozšířenější ve věkové kategorii 15–24 let, což je velmi varující vzhledem k tomu, že tato kategorie zahrnuje také mládež do 18 let věku. Lokální studie zaměřené na školní populaci uvádějí, že ve věku kolem 15 let má zkušenost s hraním na EHZ cca 5–15 % dětí a zkušenost s kurzovými sázkami až 25 % dětí, zkušenosti s hazardním hraním včetně hraní na EHZ získávají děti již ve věku od 10 let (Melková, 2012; Poprocká, 2013; Řachová, 2011; Zembolová, 2011). Ve skupině dětí s rizikovým chováním a sociálně znevýhodněných dětí jsou zkušenosti s hazardním hraním vyšší a část z nich může dokonce vykazovat příznaky problémového hráčství (Navrátilová, 2011). Výsledky jsou v souladu se zjištěními v rámci studie ESPAD z roku 2011, kdy hraní na EHZ (definovaných jako výherní automaty, na kterých se dají vyhrát peníze) s frekvencí několikrát za rok nebo častěji uvedlo celkem 9,6 % dotázaných (15,0 % chlapců a 4,4 % dívek), z toho hraní s frekvencí jednou za měsíc nebo častěji 3,1 % studentů (5,0 % chlapců a 1,2 % dívek) (Csémy & Chomynová, 2012). Trendy ukazují, že podíl studentů, kteří uvedli hraní na EHZ s frekvencí 1 týdně a častěji, je dlouhodobě stabilní okolo 1,5 %, přičemž výskyt pravidelného hraní je dlouhodobě až

4krát vyšší mezi chlapci než mezi dívkami (Csémy, Chomynová & Sadílek, 2009; Chomynová, Csémy, Grolmusová & Sadílek, 2014).

● 5 ZÁVĚR

Aktuálně dochází k významnému nárůstu podílu populace, který má zkušenosti s hraním hazardních her. K nárůstu herní participace dochází napříč všemi věkovými skupinami a u obou pohlaví, a to u všech sledovaných typů hazardních her. Nejvyšší nárůst prevalence byl v posledních letech zaznamenán u on-line hraní a u kurzového sázení, zejména u mužů ve věkové kategorii do 35 let. Zdá se, že mezi pravidelnými hráči je poměrně vysoká míra hraní více typů her, zvýšil se počet typů her, se kterou měli respondenti zkušenosti během posledních 12 měsíců. Vzhledem k potenciálním rizikům, která hraní her na internetu přináší, je třeba do budoucna věnovat pozornost právě on-line hraní hazardních her.

Role autorů: Všichni autoři se podíleli na analýze dat a zpracování článku.

Střet zájmů: Žádný.

The role of the authors: All the authors were involved in the data analysis and the drafting of the article.

Conflict of interest: None.

LITERATURA / REFERENCES

- Abbott, M. W. (2006). Do EGMs and problem gambling go together like a horse and carriage? *Gambling Research*, 18(1), 7–38.
- Abbott, M. W. (2007). Situational factors that affect gambling behaviour. In: G. Smith, D. C. Hodgins & R. J. Williams (Eds.), *Research and measurement issues in gambling studies* (pp. 251–278). Burlington, MA: Academic Press.
- Beck, F., Guignard, R. & Legleye, S. (2014). Does computer survey technology improve reports on alcohol and illicit drug use in the general population? A comparison between two surveys with different data collection modes in France. *PLoS One*, 9(1), e85810.
- Bonnaire, C. (2012). Internet gambling: what are the risks? *Encephale*, 38(1), 42–49.
- Bowling, A. (2005). Mode of questionnaire administration can have serious effects on data quality. *Journal of Public Health*, 27(3), 281–291.
- Csémy, L. & Chomynová, P. (2012). Evropská školní studie o alkoholu a jiných drogách (ESPAD): Přehled hlavních výsledků studie v České republice v roce 2011 [ESPAD: An overview of the main results in the Czech Republic in 2011]. *Zaostřeno na drogy*, 10(1), 1–12.
- Csémy, L., Chomynová, P. & Sadílek, P. (2009). *Evropská školní studie o alkoholu a jiných drogách (ESPAD). Výsledky průzkumu v České republice v roce 2007*. Praha: Úřad vlády ČR.
- Currie, S. R., Hodgins, D. C., Wang, J., el-Guebaly, N., Wynne, H. & Chen, S. (2006). Risk of harm among gamblers in the general population as a function of level of participation in gambling activities. *Addiction*, 101(4), 570–580.
- Davidson, S., Martin, C. & Treanor, S. (2009). Scottish environmental attitudes and behaviour survey 2008 – Technical report. Edinburgh: Scottish Government Social Research
- Doherty, M. (1994). Probability versus non-probability sampling in sample surveys. *The New Zealand Statistics Review*, March 1994, 21–28.
- Ejova, A., Licehammerová, S., Chomynová, P., Leštinová, Z. T. & Mravčík, V. (2015). The risks of online gambling for younger males: Insights from Czech National Surveys. In: D. S. Pascaline Lorentz, Monika Metykova & Michelle Wright (Ed.), *Living in the digital age: Self-presentation, networking, playing and participating in politics*. Brno: Masaryk University Press.
- Griffiths, M. (2009). *Problem gambling in Europe: An overview*. Nottingham: International gaming research unit, Nottingham Trent University.
- Griffiths, M. & Parke, J. (2002). The social impact of internet gambling. *Social Science Computer Review*, 20(3), 312–320.
- Guignard, R., Wilquin, J., Richard, J. & Beck, F. (2013). Tobacco smoking surveillance: Is quota sampling an efficient tool for monitoring national trends? A comparison with a random cross-sectional survey. *PLoS One*, 8(10), e78372.
- Holtgraves, T. (2009). Gambling, gambling activities, and problem gambling. *Psychol. Addict. Behav.*, 23(2), 295–302.
- Hopley, A. A. & Nicki, R. M. (2010). Predictive factors of excessive online poker playing. *Cyberpsychol. Behav. Soc. Netw.*, 13(4), 379–385.
- Humphreys, B. R. & Perez, L. (2012). Participation in internet gambling markets: An international comparison of online gamblers' profiles. *Journal of Internet Commerce*, 11(1), 24–40. doi: 10.1080/15332861.2012.650987.

- Chomynová, P. (2013). Národní výzkum užívání návykových látek 2012. Kouření, užívání alkoholu a dalších drog v obecné populaci [2012 National Survey on Substance Abuse. Smoking, alcohol and other drugs use in the general population]. *Zaostřeno na drogy*, 11(2), 1–16.
- Chomynová, P., Csémy, L., Grolmusová, L. & Sadílek, P. (2014). *Evropská školní studie o alkoholu a jiných drogách (ESPAD): Výsledky průzkumu v České republice v roce 2011*. Praha: Úřad vlády České republiky.
- Lavrakas, P. J. (2008). *Encyclopedia of survey research methods*. SAGE Publications, Inc.
- Livingstone, C., Woolley, R., Zazryn, T., Bakacs, L. & Shami, R. (2008). *The relevance and role of gaming machine games and game features on the play of problem gamblers*. Report prepared for Independent Gambling Authority South Australia.
- Melková, M. (2012). *Sledování gamblerské u dětí a mladistvých*. (Bc.), Západočeská univerzita v Plzni, Fakulta právnická, Katedra psychologie a sociologie, Plzeň.
- Mravčík, V., Černý, J., Leštinová, Z., Chomynová, P., Grohmannová, K., Licehammerová, Š., . . . Kocarevová, V. (2014). *Hazardní hraní v České republice a jeho dopady*. Praha: Úřad vlády České republiky.
- Mravčík, V., Černý, J., Roznerová, T., Licehammerová, Š. & Tion Leštinová, Z. (2015). Charakteristiky léčených problémových hráčů v ČR: průřezová dotazníková studie. *Adiktologie*, 15(4), 320–333.
- Mravčík, V., Chomynová, P., Roznerová, T., Drbohlavová, B., Černý, J. & Tion Leštinová, Z. (2015). Prevalence problémového hráčství v České republice. *Adiktologie*, 15(4), 310–319.
- Mravčík, V., Nechanská, B., Roznerová, T., Chomynová, P. & Tion Leštinová, Z. (2015). Sebevražednost problémových hráčů v kontextu psychiatrické komorbidity: kohortová studie mortality. *Adiktologie*, 15(4), 354–364.
- Mravčík, V., Rous, Z., Tion Leštinová, Z., Drbohlavová, B., Chomynová, P., Grohmannová, K., . . . Vlach, T. (2015). *Výroční zpráva o hazardním hraní v České republice v roce 2014*. Praha: Úřad vlády České republiky.
- Národní monitorovací středisko pro drogy a drogové závislosti & INRES-SONES. (2013). *Výzkum názorů a postojů občanů k problematice zdravotnictví a zdravého způsobu života v r. 2012*. NMS, nepublikováno.
- Národní monitorovací středisko pro drogy a drogové závislosti & ppm factum research. (2013). *Prevalence užívání drog v populaci ČR v roce 2012*. NMS, nepublikováno.
- Národní monitorovací středisko pro drogy a drogové závislosti & SC&C. (2013). *Výsledky Národního výzkumu užívání návykových látek 2012*. NMS, nepublikováno.
- Národní monitorovací středisko pro drogy a závislosti & INRES-SONES. (2014). *Výzkum názorů a postojů občanů k problematice zdravotnictví a zdravého způsobu života v r. 2013*. NMS, nepublikováno.
- Národní monitorovací středisko pro drogy a závislosti & INRES-SONES. (2015). *Výzkum názorů a postojů občanů k problematice zdravotnictví a zdravého způsobu života v r. 2014*. NMS, nepublikováno.
- Národní monitorovací středisko pro drogy a závislosti & ppm factum research. (2014). *Prevalence užívání drog v populaci ČR v roce 2013*. NMS, nepublikováno.
- Národní monitorovací středisko pro drogy a závislosti & ppm factum research. (2015). *Prevalence užívání drog v populaci ČR v roce 2014*. NMS, nepublikováno.
- Navrátilová, V. (2011). *Hazardní hra jako projev rizikového chování u uživatelů NZDM KudyKam*. (Bc.), Univerzita Palackého v Olomouci, Filozofická fakulta, Katedra sociologie a andragogiky, Olomouc.
- Parke, J. & Griffiths, M. D. (2007). The role of structural characteristics in gambling. In: G. Smith, D. Hodgins & R. Williams (Eds.), *Research and measurement issues in gambling studies* (pp. 211–243). New York: Elsevier.
- Poprocká, L. (2013). *Psychosociální závislost na hracích automatech*. (Bc.), Univerzita Karlova v Praze, Husitská teologická fakulta.
- Řachová, L. (2011). *Gamblerství dětí a mládeže*. (Bc.), Fakulta pedagogická, Katedra psychologie, Plzeň.
- Sanchez, M. A. (1992). Effects of questionnaire design on the quality of survey data. *Public Opin. Q.*, 56(2), 206–217.
- SC&C, s. r. o. (2012). *Národní výzkum užívání návykových látek 2012*. Praha: SC&C, s.r.o.
- Smith, P. (2015). *Is random probability sampling really much better than quota sampling?* Retrieved 2015-10-16.
- Storer, J., Abbott, M. & Stubbs, J. (2009). Access or adaptation? A meta-analysis of surveys of problem gambling prevalence in Australia and New Zealand with respect to concentration of electronic gaming machines. *International Gambling Studies*, 9(3), 225–244.
- Strack, F. (1992). „Order effects“ in survey research: Activation and information functions of preceding questions. In: N. Schwarz & S. Sudman (Eds.), *Context effects in social and psychological research*. New York: Springer-Verlag New York, Inc.
- Škařupová, K. (2010). *Health and drug surveys*. Zpráva pro EMCDDA. Nepublikováno.
- Tourangeau, R. (1992). Context effects on responses to attitude questions: Attitudes as memory structures. In: N. Schwarz & S. Sudman (Eds.), *Context effects in social and psychological research*. New York: Springer-Verlag New York, Inc.
- Tourangeau, R. & Smith, T. W. (1996). The impact of data collection mode, question format and question context. *Public Opin. Q.*, 60(2), 275–304.
- Vacek, J. & Vondráčková, P. (2014). Behaviorální závislosti: Klasifikace, fenomenologie, prevalence a terapie. *Česká a slovenská psychiatrie*, 110(3), 144–150.
- Volberg, R. A. & Williams, R. J. (2014). Epidemiology: An international perspective. In: D. C. S. Richard, A. Blaszczynski & L. Nower (Eds.), *The Wiley-Blackwell handbook of disordered gambling* (pp. 26–48). Chichester: John Wiley & Sons, Ltd.
- Wardle, H., Moody, A., Spence, S., Orford, J., Volberg, R., Jotangia, D., . . . Dobbie, F. (2011). *British gambling prevalence survey 2010*. Norwich: National Centre for Social Research.
- Williams, R. J., West, B. L. & Simpson, R. I. (2012). *Prevention of problem gambling: A comprehensive review of the evidence, and identified best practices*. Report prepared for the Ontario Problem Gambling Research Centre and the Ontario Ministry of Health and Long Term Care. October 1, 2012.
- Wood, R. T. & Williams, R. J. (2009). *Internet gambling: Prevalence, patterns, problems, and policy options*. Final report prepared for the Ontario Problem Gambling Research Centre, Guelph, Ontario.
- Zembolová, P. (2011). *Problematika gamblerské u dospívající populace*. (Mgr.), Univerzita Palackého v Olomouci, Pedagogická fakulta, Katedra psychologie a patopsychologie, Olomouc.